

A vepsze toldalékolás alaktana

A NÉVSZÓRAGOZÁS

A vepsze nyelv a magyarral együtt vezeti a finnugor nyelvek sorát a névszói esetek számának tekintetében. Egyetlen balti finn rokonánál sem alakult ki az eseteknek olyan kiterjedt és több ponton logikailag kiteljesedett rendszere, mint a vepszében. Ebben a tekintetben nagy a hasonlósága a magyar nyelvvel. Ugyanakkor a balti finn nyelvészet hagyományait követve több megfeleltethető esetnek is a magyarétól némileg eltérő megnevezését használják.

A vepsze nyelvben három úgy nevezett szintaktikai – azaz a mondatviszonyokból kikövetkeztethető – esetet különíthetünk el, ezek

- a **nominativus** (alanyeset),
- a **genitivus** (birtokos eset) és
- a **partitivus** (részelő eset),

amelyek közül az alanyeset mind egyes, mind többes számban ragtalan, a nominativus többesének jele (*-d*) el is tér az összes toldalékolt esetben használt *-i-* többesjeltől.

A vepsze nyelv érdekessége a magyar és a legtöbb indoeurópai nyelv beszélője számára, hogy a vepszében a szintaktikai esetek között nem található meg két alaktanilag független alapvető eset, ezek

- az **accusativus** (tárgyeset) és
- a **dativus** (részes eset),

amelyek közül a vepsze a mondat logikai tárgyának nyelvtani kifejezésére az alany- vagy a részelő esetét, a mondat logikai részesének kifejezésére pedig az egyik hová? kérdésre válaszoló helyhatározós esetet használja.

(A tárgyeset kifejezésének általános – de nem kivétel nélküli – főszabálya, hogy

- nominativus fejezi ki a tárgyat, ha a tárgy úgy nevezett teljes tárgy, illetve határozott tárgy,
- partitivus fejezi ki a tárgyat, ha a tárgy úgy nevezett részleges tárgy, illetve határozatlan tárgy vagy tagadás tárgya.)

A vepsze esetek száma a legnagyobb a hely- (és idő-)határozós esetek körében.

A finnugor nyelvekre jellemző módon ennek logikai keretet az irány-hármasság ad, azaz a megfelelő alakok a hová? hol? honnan? kérdésre válaszolnak. Míg azonban a balti finn nyelvek zöme az ennek megfelelő eseteket 5-6 ragos alakba tömöríti, a vepsze nyelv a legteljesebb rendszert használja, igaz többször is egy alapraggal kifejezett eset származtatott továbbtoldalékolásával. (Az ősi és a származékragok megkülönböztetésének jelentőségét a főnévragozás és a többi névszó ragozásának eltérősége adja.) A létrejött ragkombinációk azonban ma már teljes értékű önálló todalékként rögzülnek a nyelvtudat számára.

Ennek eredményeképpen az irányhármasság teljes rendszerében kialakult a hármas (belső, felületi, közelségi) helymeghatározás teljes rendszere is, azaz a vepsze határozós eset ebben a tekintetben úgy nevezett 3X3-as rendszer.

A vepsze hely-(és idő-)határozós esetek körében van egy további sajátos – egymással ugyancsak logikai kapcsolatba rendszereződő – hármasság. Ez a határozói hármas a valóságos vagy képletes mozgást és mozgást jelentő állítmányi rész alkotóeleme. Kifejezheti a „haladási közeg” közvetítői helyviszonyát, illetve a haladó közelítő és elérési helyviszonyát is.

Az eddig felsorolt 15 valóságos és 2 látens esethez 4 további eset társul a mód- (és állapot-)határozós viszonyban. Ezek

- a **comitativus-instrumentalis** (-val,-vel),
- a **translativus** (-vá,-vé),
- az **essivus** (-ként) és
- az **abessivus** (-talanul,-telenül).

A fenti kategorizálással a vepsze névszónak összesen 19 alaktanilag független és 2 látens esete különböztethető meg. (Az aditivust és a terminativust nem választottam szét a létező két-két ragalak szerinti esetpárrá. A ragpárok ugyanis nem tetszőlegesen valamennyi főnév todalékeként egyszerre jelenhetnek meg, hanem szerepük vagylagos. A „térben konkrétabb” jelentésű főnevek csoportjához általában az egyik, a „térben tágabb” jelentésű főnevek csoportjához általában a másik rag járul. Ezért ezek a todalékpárok nem külön esetet tükröznek.)

Az egyben a szótári alakot adó alanyesetet követően a többi egyes számú esetében a vepsze nyelv a szócikk szerinti 1-es szótövet ragozza (a partitívus és az illatívus, illetve az utóbbiból származtathatók esetében egyes meghatározott szavaknál az úgy nevezett „rövid” szótövet). A többes szám alanyesetében a többesjel még ugyanerre az 1-es szótőre kapcsolódik. A többes szám valamennyi ragozott esetében a szócikk szerinti 2-es számú tőre tapad az **-i-** többesjel, majd a megfelelő rag.

A legtisztább agglutináció szabályai szerint a teljes ragrendszer változatlan formában – pontosabban néhány esetenél apró hangzóbeli változással – jelenik meg az egyes és a többes számban.

Bizonyos illeszkedés a **-ho** és a **-ha** ragok, illetve rájuk épülő ragbokrok esetén figyelhető meg **-hö**, illetve **-hä** hangalakkal, ami főleg a szókincs ősbib rétegeinél jelentkezik, és sokszor nem is következetes.

A vepsz nyelvben egyébként több finnugor nyelvtől és a legközelebbi finnségi rokonaitól is eltérően nincs (illetve csak nyomokban található) magánhangzó-harmónia, azaz az előző kivételtől eltekintve a toldalékrendszerből szinte teljesen hiányzik az illeszkedés, így gyakorlatilag nincsenek hangrend vagy ajakműködés szerinti toldalékpárok, toldalékvariánsok.

A névszó a mondattani szerepei szerint előzőek alapján az alábbi nyelvtani viszonyokba kerülhet:

SZINTAKTIKAI VISZONY

nominativus (ki? mi?): —		
genitivus: -n (-den)	accusativus:	— ↑
		-d,-t ↓
partitívus: -d,-t		
datívus: -le ↓		

HELY (ÉS IDŐ-)HATÁROZÓS VISZONY

Az úgy nevezett 3X3-as helyviszonyrendszer, illetve a mozg(at)ás közben létrejövő helyviszonyok esetei:

	<i>belső viszony</i>	<i>felületi viszony</i>	<i>közelségi viszony</i>
<i>hová?</i>	illativus -ho (-he)	allativus -le	allativus approximativus -n-no-ks
<i>hol?</i>	inessivus -s (-š)	adessivus -l	adessivus approximativus -n-no
<i>honnan?</i>	elativus -s-püi (-š-püi)	ablativus -l-püi	egressivus -n-no-püi

	<i>közvetítő viszony</i>	<i>közelítő viszony</i>	<i>elérési viszony</i>		
<i>mozg(at)ás közbeni</i>	prolativus -d-me	aditivus		terminativus	
		-ho-sai	-le-sai	-ha-püi	-le-püi

MÓD- ÉS (ÁLLAPOT-)HATÁROZÓS VISZONY

comitativus-instrumentalis: -n-ke (-den-ke)
translativus: -ks (-kš)
essivus: -n
abessivus: -ta

Más nézőpont szerint az esetek csoportosíthatók a ragok alakisága alapján is:

ÖSI RAG- ALAK	SZÁRMAZÉK- RAG ALAKJA		
—		nominativus (accusativus 1.)	
-n		genitivus	
	-n-ke		comitativus- instrumentalis
	-n-no		adessivus approximativus
	-n-no-ks		allativus approximativus
	-n-no-päi		egressivus
-d,-t		partitivus (accusativus 2.)	
	-d-me		prolativus
-ho		illativus	
	-ha-sai		aditivus 1.
	-ha-päi		terminativus 1.
-le		allativus (dativus)	
	-le-sai		aditivus 2.
	-le-päi		terminativus 2.
-s		inessivus	
	-s-päi		elativus
-l		adessivus	
	-l-päi		ablativus
-ks		translativus	
-n		essivus	
-ta		abessivus	

Végezetül az egyes toldalékok tőhasználatára szerinti csoportosítás:

eset	egyes számú		többes számú	
	tő	rag	tő	jel
nominativus (accusativus 1.)	szótári	—	1-es	D—
genitivus	1-es	-N	2-es	I -DEN
partitivus (accusativus 2.)	1-es	-D	2-es	I -D
	rövid	-T		
illativus	1-es vagy rövid	-HO	2-es	I -HE
inessivus	1-es	-S	2-es	I -Š
elativus	1-es	-SPÄI	2-es	I -ŠPÄI
allativus (dativus)	1-es	-LE	2-es	I -LE
adessivus	1-es	-L	2-es	I -L
ablativus	1-es	-LPÄI	2-es	I -LPÄI
allativus approximativus	1-es	-NNOKS	2-es	I -DENNOKS
adessivus approximativus	1-es	-NNO	2-es	I -DENNO
egressivus	1-es	-NNOPÄI	2-es	I -DENNOPÄI
prolativus	1-es	-DME	2-es	I -DME
aditivus	1-es	-LESAI	2-es	I -LESAI
	vagy rövid	-HASAI	2-es	I -HESAI
terminativus	1-es	-LEPÄI	2-es	I -LEPÄI
	vagy rövid	-HAPÄI	2-es	I -HEPÄI
comitativus-instrumentalis	1-es	-NKE	2-es	I -DENKE
translativus	1-es	-KS	2-es	I -KŠ
essivus	1-es	-N	2-es	I -N
abessivus	1-es	-TA	2-es	I -TA

A *hebo* (ló) és a *mec* (erdő) szavak ragozási példasora:

<i>eset</i>	<i>egyed szám</i>	<i>többed szám</i>
nominativus (accusativus 1.)	hebo	hebod
genitivus	hebon	heboiden
partitivus (accusativus 2.)	hebod	heboid
illativus	heboho	heboihe
inessivus	hebos	heboiš
elativus	hebošpäi	heboišpäi
allativus (dativus)	hebole	heboile
adessivus	hebol	heboil
ablativus	hebolpäi	heboilpäi
allativus approximativus	hebonnoks	heboidennoks
adessivus approximativus	hebonno	heboidenno
egressivus	hebonnopäi	heboidennopäi
prolativus	hebodme	heboidme
aditivus	hebolesai	heboilesai
terminativus	hebolepäi	heboilepäi
comitativus-instrumentalis	hebonke	heboidenke
translativus	heboks	heboikš
essivus	hebon	heboin
abessivus	hebota	heboita

<i>eset</i>	<i>egyed szám</i>	<i>többed szám</i>
nominativus (accusativus 1.)	mec	mecad
genitivus	mecan	mecoiden
partitivus (accusativus 2.)	mecad	mecoid
illativus	mecho	mecoihe
inessivus	mecas	mecoiš
elativus	mecaspäi	mecoišpäi
allativus (dativus)	mecale	mecoile
adessivus	mecal	mecoil
ablativus	mecalpäi	mecoilpäi
allativus approximativus	mecannoks	mecoidennoks
adessivus approximativus	mecanno	mecoidenno
egressivus	mecannopäi	mecoidennopäi

prolativus	mecadme	mecoidme
aditivus	mechasai	mecoihesai
terminativus	mechapäi	mecoihepäi
comitativus-instrumentalis	mecanke	mecoidenke
translativus	mecaks	mecoikš
essivus	mecan	mecoin
abessivus	mecata	mecoita

A FŐNÉVI SAJÁTOSSÁGOK

A vepsze főnév tulajdonságai minden tekintetben megegyeznek a magyaréval. A főnévnek a vepszében sincs sem neme, sem élő és élettelen közötti megkülönböztetése, sem osztályokba sorolhatósága. Száma lehet egyes és többes szám. A főnevek ragozásakor a vepsze a teljes esetrendszer szerinti ragozást használja.

A vepsze nyelv a magyarnál szigorúbb a tekintetben, hogy számos főnév esetében (pl. tulajdonnév, anyagnév, általános fogalom megnevezése stb.) csak az egyes számú tóváltozatot ismeri. (Természetesen alakilag ezek esetében is létrehozható a többes számú forma, ám annak tényleges nyelvhasználatba illesztése már elképzelhetetlen.)

A magyartól pedig végképp eltérően – és az indoeurópai mintához hasonlóan – számos vepsze főnév kizárólag többes számban használatos. Ilyenek lehetnek pl. a sok apró elemből álló, illetve a páros szerkezetű dolgok nevei, az ismétlődő cselekvést, történést kifejező fogalmak stb. Ezeknek a főneveknek az esetében az egyes számú formáknak sokszor már az alakilag való létrehozása is teljesen ellehetetlenült. Előfordul, hogy ugyanaz a vepsze főnév a többesszámú alakjával az egyszámú jelentéstől árnyalatában kisebb-nagyobb eltérésű jelentést hordoz.

A MELLÉKNÉVI SAJÁTOSSÁGOK

Az önmagukban álló (nem jelzői szerepű) melléknevek ragozása teljesen azonos a főnevek ragozásával, a jelzői szerepű melléknevek esetében azonban a ragrendszer jóval hiányosabb, mivel a „származtatott” esetekben egyszerű és nem kombinált a rag.

Ilyenkor a jelzett főnév ragozása a teljes ragrendszer szerinti, a jelző szerepű melléknevek pedig csak azt az úgy nevezett ősi ragalakot veszik fel, amelyből a teljes ragrendszer adott ragja származtatható.

Az alanyeseten kívüli 18 ragozott eset ezen a módon ilyenkor alaktanilag a gyakorlatban a felére csökken.

Az utóbbinak megfelelő jelzőegyeztetési módot az alábbi példák mutatják:

elativus (többes számban):

(kírb) kábedo-i-š roz-i-š-päi =

(csokor) piros rózsákból

ablativus:

tabatoma-l ristitu-l-päi (om jüged varastada) =

jellemtelen embertől (nehéz elvárni)

adessivus approximativus:

kaikučče-n pu-n-no = minden fánál

prolativus:

lühüda-d te-d-me = rövid úton

comitativus:

pagižlija-n ristitu-n-ke = közlékeny emberrel

A vepsze nyelv a melléknév középfokát todalékkal, felsőfokát pedig körülírással hozza létre.

A középfok jele, az **-emb** mindig mássalhangzóra kapcsolódik, ezért a szótári alaptövéük szerint magánhangzóra végződő szavak végéről ilyenkor lemarad a tővégi magánhangzó.

A felsőfok körülírásához a középfok elé tett **kaikiš** szót használja a vepsze.

<i>példaszó</i>	<i>középfok</i>	<i>felsőfok</i>
nor' (ifjú)	noremb (ifjabb)	kaikiš noremb (legifjabb)
vanh (idős)	vanhemb (idősb)	kaikiš vanhemb (legidősb)
čom-a (szép)	čomemb (szebb)	kaikiš čomemb (legszebb)

A SZÁMNÉVI SAJÁTOSSÁGOK

A tőszámnevek 11 és 99 között összetétel eredményei, és valamennyit egybeírjuk. A 11 és 19 közötti tőszámnevek szerkezete: az egyes helyiérték szerinti szám neve + a tošt szócska + a tizes neve (12 = kaks'tošt kümne). A

kerek tizesek 20 és 90 közötti szerkezete: a tíz hányszorosát kifejező szám neve + a tizes neve (20 = kaks'kümně). Azaz a két megoldás között csak a közbeékelte tošt szócska jelenti a különbséget, ami fokozott figyelmet kíván. A 21 és 99 közötti nem kerek tőszámnevek szerkezete: a kerek tizes szám neve + az egyes helyiérték szerinti szám neve (21 = kaks'kümnětiš).

A kerek százások, ezresek, milliósok stb. esetében a számnevet jelzős szerkezettel fejezzük ki. A hányzorost kifejező szám neve egyes szám nominativusban, a száz, az ezer és a millió neve egyes szám partitivusban áll. Ezeket a szerkezeteket nem írjuk egybe (200 = kaks' sadad, 2000 = kaks' tuhad).

A bizonyos számú élőlényt, dolgot kifejező alanyesetű szószerkezetben a tőszámnév után a főnév részelő esetben áll. Amikor a főnév további, toldalékolt esetben áll, akkor a számnév ragozása mindenben megfelel a melléknévének. Például:

nominativus:	koume neičed _d (három lány)
genitívus:	koumen neičen (három lánynak a ...)
comitativus:	koumen neičenke (három lánnyal)
adessivus:	koumal neičel (három lányon)
ablatívus:	koumal neičelpäi (három lányról)

Az összetett számnevek esetében a megfelelő eset ragjait az összetétel valamennyi tagja felveszi. Például:

<i>kilenc</i>	<i>tíz</i>	<i>tizenkilenc</i>	<i>kilencven</i>
ühesa	kümně	ühesa toštükümně	ühesa kümně
ühesan	kümněn	ühesan toštükümněn	ühesan kümněn
ühesid	kümněd	ühesid toštükümněd	ühesid kümněd

A számnevek további fajtái és alakjai a tőszámnévből képezhetőek megfelelő toldalékkal:

tőszámnév:	koume	három
sorszámnév:	koume-nz'	harmadik
törtszámnév:	koume-ndez	harmad
ismétlőszámnév:	koum-ašti	háromszor
sorszámhatározó:	koum-andeks	harmadszor
osztőszámnév:	koum-in	hárman

A vepsze – a magyarhoz hasonlóan – az első két sorszámnevet nem az előzőek szerint képi.

Ezek a rendhagyó sorszámnevek:

első = ezmäine

második = toine

A NÉVMÁSI SAJÁTOSSÁGOK

A vepsze névmások rendszere a legtöbb tekintetben hasonló a magyar nyelvéhez. Típusai is általában ugyanazok.

Lényeges eltérés abban található, hogy érdemben nem beszélhetünk külön birtokos névmásról, annak kifejezésére ugyanis a vepszében a személyes névmás genitivusa hivatott.

Másfelől míg a magyar nyelv előtagokkal (a-, se-, vala-, akár-, bár-, stb.) állítja elő a névmás változatait, addig a vepszében ezt többször utótagokkal oldják meg, amelyek helyesírásilag kötőjellel kapcsolódnak a megfelelő tőhöz.

A ragozásukat illetően a névmások viselkedése a melléknevekéhez hasonló. Amennyiben önálló szerepűek, akkor a teljes névszói ragozás érvényes rájuk, amennyiben pedig jelzős szerkezetben szerepelnek, akkor a kisebb számú esetalak használata lép érvénybe.

Megjegyzendő, hogy a vepsze névmások közül soknak rendhagyó a ragozása.

A személyes névmások:

Az egyes szám első és második személyű személyes névmás egy-egy rendhagyó alakját kivéve a személyes névmások ragozási rendszere teljesen a fentiek szerinti. A leggyakoribb alakok:

<i>alanyi</i>	<i>tárgyas</i>	<i>birtokos</i>	<i>részes</i>	<i>társas</i>
<i>mondatbeli szereppel (zárójelben a magyar megfelelő)</i>				
minä (én)	mindai (engem)	minun (enyém, az én ...)	minei (nekem)	minunke (velem)

sinä (te)	sindai (téged)	sinun (tiéd, a te ...)	sinei (neked)	sinunke (veled)
hän (ő)	händast (őt)	hänen (övé, az ő ...)	hänele (neki)	hänenke (vele)
mö (mi)	meid (minket)	meiden (miénk, a mi ...)	meile (nekünk)	meidenke (velünk)
tö (ti)	teid (titeket)	teiden (tiétek, a ti ...)	teile (nektek)	teidenke (veletek)
hö (ők)	heid (őket)	heiden (övék, az ő ...)	heile (nekik)	heidenke (velük)

Számos további eset toldalékkal főleg akkor szerepel a személyes névmás, amikor névtűs vagy előjárűsűs alakjával meghatározott esetet vonz, vagy bizonyos állandó igei vonzat szabálya kívánja meg az adott eset használatát.

A vepsze nyelv a magázás-önözés keretében a többes szám második személyű alakot használja:

Tö = Ön, Önök, Maga, Maguk

A visszaható névmás:

Általánosán – bizonyos nyelvtani viszonyokban bármely személy mellett – használatos alakja: **iče**.

Az egyes személyek szerint ragozott – és annak megfelelő nyelvtani viszonyokban használatos alakok:

egyes szám	1. személy:	ičein	(magam)
	2. személy:	ičeiz	(magad)
	3. személy:	ičeze	(maga)
többes szám	1. személy:	ičemoi	(magunk)
	2. személy:	ičetoi	(magatok)
	3. személy:	ičeze	(maguk)

A vepszében a visszaható névmás – főleg a visszaható igék megléte miatt – nagyon korlátozott számú viszonyban fejez csak ki önmagára irányuló helyzetet. Sokkal inkább a cselekvő egyedülletének kifejezője.

Az egyéb névmások:

Fő jellemzőjük, hogy esetükben igen gyakran nagyon nehéz pontos határt húzni a névmási, egyéb névszói és határozószoói szófajúság közé.

Az ide sorolható névmások kivétel nélkül a melléknevekével azonos ragozási szabályoknak felelnek meg.

Nincs alakbeli különbség a kérdő és a vonatkozó névmások között (ez a magyarban is tud hasonló lenni):

ken(?)	– ki? aki
mi(?)	– mi? ami
kus(?)	– hol? ahol
kuna(?)	– hova? ahova
kuspäi(?)	– honnan? ahonnan
konz(?)	– mikor? amikor
kut(?)	– hogyan? ahogyan
kudamb(?)	– mely? amely
mitte(?)	– melyik? amelyik
kuverz'(?)	– mennyi? amennyi

Szoros kapcsolat figyelhető meg a kérdő/vonatkozó névmások és az alakjukból utótagok, olykor előtag segítségével képzett általános/határozatlan névmások, illetve tagadó formájuk között:

<i>Alapalak</i>	<i>általános névmás</i>	<i>határozatlan névmás</i>	<i>tagadó névmás</i>
ken (ki)	ken-se (akárki, bárki)	ken-ni (valaki)	niken (senki)
kuna (hova)	kuna-se (akár-, bárhova)	kuna-ni (valahova)	nikuna (sehova)
konz (mikor)	konz-se (akár-, bármikor)	konz-ni (valamikor)	nikonz (semmikor)

kut (hogyan)	kut-se (akár-, bárhogyan)	kut-ni (valahogyan)	nikut (sehogyan)
mitte (melyik)	mitte-se (akár-, bármelyik)	mitte-ni (valamelyik)	nimitte (semelyik)
kuverz' (mennyi)	kuverz'-se (akár-, bármennyi)	kuverz'-ni (valamennyi)	nikuverz' (semennyi)

A HATÁROZÓSZÓI SAJÁTOSÁGOK

A határozószók szinte kivétel nélkül a névszókból származtatható szavak.

A határozóragokkal rögzült szavak alapján majdnem a teljes esetrendszer fellelhető a határozószói körben. Például:

- illativus: kohtha – szembe
- inessivus: lujas – nagyon
- elativus: laptaspäi – oldalról
- allativus: lähele – közelbe
- adessivus: keskel – középen
- ablativus: huralpäi – balról
- prolativus: tedme – útközben
- terminativus: edelepäi – továbbá
- instrumentalis: aiganke – idővel
- translativus: igäks – örökké

Az előzőeknek megfelelően az alapvető helyhatározószóknál tökéletesen kialakult a 3X-os rendszer. Például:

hová?	hol?	honnan?
<i>tänna</i>	<i>täs</i>	<i>täspäi</i>
oda	ott	onnan
<i>sinna</i>	<i>sigä</i>	<i>sigäpäi</i>
ide	itt	innen
<i>ülähäks</i>	<i>ülähän</i>	<i>ülähänpäi</i>
fel	fent	fentről
<i>alahaks</i>	<i>alahan</i>	<i>alahanpäi</i>
le	lent	lentről

<i>irdale</i>		<i>irdal</i>		<i>irdalpäi</i>
	ki		kint	kintről
<i>sirhe</i>		<i>sires</i>		<i>sirespäi</i>
	mellé		mellett	mellől
<i>edehe</i>		<i>edes</i>		<i>edespäi</i>
	előre		elől	előről

A melléknevekhez hasonlóan a határozószók egy része (a nem ragozott névszói eredetű vagy e tekintetben elhomályosult eredetű) is fokozható, ez esetben a toldalék: **-emba**. Például:

<i>ahth-emba</i>	(szorosabban)
<i>aig-emba</i>	(korábban)
<i>al-emba</i>	(lejjebb)
<i>ed-emba</i>	(távolabb)
<i>harv-emba</i>	(ritkábban)
<i>hätk-emba</i>	(tovább)
<i>läh-emba</i>	(közelebb)
<i>möh-emba</i>	(később)
<i>tark-emba</i>	(pontosabban)

Van a vepsze határozószóknak egy egészen különleges csoportja. Ennek tagjai olyan határozószók, amelyek egyféleképpen egy kölcsönös névmási jelentéstartalmat, együttselekvési jelentéstartalmat is hordoznak. Ezek közös toldaléka a **-ti**.

Ilyen szavak:

<i>jäl'ge-ti</i>	(egymás után)
<i>keske-ti</i>	(egymás között)
<i>oca-ti</i>	(szemtől szembe)
<i>pole-ti</i>	(fele-fele)
<i>rinda-ti</i>	(sorban)
<i>rista-ti</i>	(keresztben)
<i>seba-ti</i>	(összelelkezve)
<i>sire-ti</i>	(egymás mellett)
<i>vere-ti</i>	(egymás mellett)

AZ IGERAGOZÁS

A névszók csoportjával mint a legalapvetőbb nyelvtani viszonyok egyik megtestesítőjével szemben azonos súlyú szófajcsoportként az igék áll. Igaz ez akkor is, ha a vepsze nyelv igeállománya szótári tekintetben mennyiségileg mintegy csak negyede a névszóállományénak.

A vepszében ugyanis nincs igekötő, ezért nem alakulhatott ki egy igető körül akár tucatnyi tagból álló igebokor, mint a magyar nyelvben.

A vepszében továbbá alig állandósultak összetételként az olyan típusú kéttagúságok, mint a magyarban például a gyorsír, helyáll, jótáll, kárörvend stb. igefajták esetében. Némileg csökkenti viszont az ezeknek az okán kialakult mennyiségi hiányt a visszaható igék megléte a vepsze nyelvben.

Az ige módjainak, időinek, számának és személyeinek rendszere, ha nem is egybevágó a magyaréval, de a legismertebb nyelvek adottságait is figyelembe véve semmilyen szokatlan jelenség nem tapasztalható.

A finn és az észti nyelvből (vagy például a franciából) már jól ismert igei tagadórendszer a vepszének is sajátossága, alaktanilag kiterjed a tagadó és tiltó jelentésre is.

A vepsze igéknek is megvan a magyar nyelvből ismerhető mindhárom módja: kijelentő, feltételes és felszólító.

A kijelentő mód a vepszében is jeltelen, függetlenül attól, hogy az ige milyen időben áll. A kijelentő mód valamennyi létező igeidőben teljes szám és személy szerinti rendszerben ragozódik.

A feltételes mód a jelen és az első összetett múlt időben ragozható a teljes szám és személy szerinti rendszerben, a mód jele: **-iži-**.

A felszólító módnak értelemszerűen csak jelen ideje van, és az egyes szám első személyben nincs felszólító módú alak, a módjel, a **-g(a)-** pedig nem jelenik meg az egyes szám második személyű alakon.

A vepsze nyelvben a három egyszerű (múlt, jelen és egy „jövő”-féle) idejű igeragozáson kívül használatos még két összetett múlt idejű igeragozás is.

A jelen idő jeltelen.

Az egyszerű múlt idő jele: **-i-**.

A jövő idő kifejezésére alkalmas sajátos alak jele pedig: **-škande-**.

A vepsze az összetett igeidőket a létige jelen, illetve múlt idejű ragozott alakjából és a **-nu** képzős melléknévi igenevekből álló szerkezettel fejezi ki. A képző a többes számú alakban többesjellel egészül ki: **-nu-d**.

Amennyiben a létige múlt idejű az összekapcsolt szerkezetben, akkor ez az alak az előidejűség kifejezésére szolgál.

Az igéknek egyes (singularis) és többes (pluralis) számú ragozása ismeretes. Mind az egyes számban, mind a többes számban három-három személy van. Az ige kijelentő mód jelen idejében, illetve a jövő idő kifejezésére alkalmas alakjaiban a vepsze nyelv a tőűpusoknál taglalt 1-es ragozási szótövet todalékolja. A kijelentő mód múlt idejében a 2-es ragozási töre tapad a múltidő **-i-** jele, majd a megfelelő rag.

A kijelentő módú igei személyragozás todalékai:

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>(-ta/-tä,-da/-dä)</i>		
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>jelen</i>	<i>múlt</i>	<i>jövő</i>
egyes	1. (minä)	-n	-i-n	-škande-n
	2. (sinä)	-d	-i-d	-škande-d
	3. (hän)	-b	-i	-škande-b
többes	1. (mö)	-m	-i-m	-škande-m
	2. (tö)	-t	-i-t	-škande-t
	3. (hö)	-ba	-i-ba	-škande-ba

Feltehetően oroszos hatásra kialakult egy visszaható ragozási rendszer is, amelyet egy ragzáró mássalhangzó, az **-s(-š, -h-)** jellemez (az egyes szám első és második személyének kivételével).

Az alaktanilag visszaható igék személyragozási todalékai:

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>(-tas/-täs,-das/-däs)</i>		
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>jelen</i>	<i>múlt</i>	<i>jövő</i>
egyes	1. (minä)	-moi	-i-moi	-škande-moi
	2. (sinä)	-toi	-i-toi	-škande-toi
	3. (hän)	-se	-i-he	-škande-se
többes	1. (mö)	-moi-š	-i-moi-š	-škande-moi-š
	2. (tö)	-toi-š	-i-toi-š	-škande-toi-š
	3. (hö)	-soi-š	-i-he	-škande-soi-š

Amikor itt visszaható ragozási rendszerről beszélünk, akkor ez alaktanilag és nem jelentéstanilag értendő. (A vepsze nyelv számos alaktanilag nem visszaható formájú ige esetében abba a szóalakba is belefoglalhat valójában visszaható jelentést.)

A létige ragozása kivételes:

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>(ol-da)</i>	
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>jelen</i>	<i>múlt</i>
egyes	1. (minä)	ole-n	ol-i-n
	2. (sinä)	ole-d	ol-i-d
	3. (hän)	om	ol-i
többes	1. (mö)	ole-m	ol-i-m
	2. (tö)	ole-t	ol-i-t
	3. (hö)	oma	ol-i-ba

Az összetett igeidők ragozása:

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>luge-da</i>	
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>befejezett múlt</i>	<i>régmúlt</i>
egyes	1. (minä)	olen luge-nu	olin luge-nu
	2. (sinä)	oled luge-nu	olid luge-nu
	3. (hän)	om luge-nu	oli luge-nu
többes	1. (mö)	olem luge-nud	olim luge-nud
	2. (tö)	olet luge-nud	olít luge-nud
	3. (hö)	oma luge-nud	oliba luge-nud

A visszaható igék esetében az összetett igealakokban szereplő igenév toldaléka: **-nus**.

A felszólító mód az ige jelen idejében használatos.

Alaktani sorából logikai alapon hiányzik az egyes szám első személyű alak.

Módjel nélküli és ragozatlan az egyes szám második személyű alak, amelyet a vepsze a pusztá 1-es ragozási tővel fejez ki, amint az alábbi példákból látható:

főnévi igenév	magyar jelentés	ragozási tő	felszólító alak egyes szám 2. személy
tap(- <i>ta</i>)	(csépel)	tapa-	tapa!
aja(- <i>da</i>)	(jár)	aja-	aja!
usk(- <i>ta</i>)	(hisz)	usko-	usko!
puno(- <i>da</i>)	(csavar)	puno-	puno!
kac(- <i>ta</i>)	(néz)	kacu-	kacu!
küzu(- <i>da</i>)	(kérdez)	küzu-	küzu!
keit(- <i>ta</i>)	(főz)	keitä-	keitä!
elä(- <i>da</i>)	(él)	elä-	elä!
lič(- <i>ta</i>)	(eldug)	liče-	liče!
luge(- <i>da</i>)	(olvas)	luge-	luge!
hüpi(- <i>ta</i>)	(ugrik)	hüpi-	hüpi!
lükki(- <i>da</i>)	(dob)	lükki-	lükki!

A visszaható igék esetében a rájuk jellemző toldaléktöbbség az egyes szám második személyű alakon már nem jelenik meg. Ebben az egy személyben a cselekvő és a visszaható alak azonos.

A magyarban a hozzákapcsolt ‚csak’ vagy ‚már’ szavakkal kifejezhető alakot a vepsze a *-ške* szócska kötőjeles hozzátoldásával oldja meg:

kacu-ške! = nézd csak! nézd már!

Az egyes szám harmadik személyben és valamennyi többes számú személyben a felszólító mód jele és a megfelelő személyrag is megjelenik a toldalékoláskor.

Ezekhez az alakokhoz a vepsze nyelv az egyes szám második személynél is alkalmazott tövet úgy használja, hogy főleg az l,r,n tövégi mássalhangzókat követő tövégi magánhangzót a felszólító mód jele előtt kivetheti. A módjel a harmadik személyek (egyes és többes számban egyébként azonos) alakjaiban *-g*, a többes szám első és második személyű alakjaiban pedig: *-ga*.

<i>(ragozási szótő)</i>		<i>ole-</i>	<i>küzu-</i>
<i>szám</i>	<i>személy</i>		
egyes	3. (hän)	ol-g-ha	küzu-g-ha
többes	1. (mö)	ol-ga-m	küzu-ga-m
	2. (tö)	ol-ga-t	küzu-ga-t
	3. (hö)	ol-g-ha	küzu-g-ha

Az igék feltételes módjának kifejezését a vepsze a 2-es ragozási töre toldott **-iži-** módjellel bővített alak ragozásával oldja meg.

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>luge-da</i>	
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>jelen idő</i>	<i>összetett múlt idő</i>
egyes	1. (minä)	lug-iži-n	ol-iži-n luge-nu
	2. (sinä)	lug-iži-d	ol-iži-d luge-nu
	3. (hän)	lug-iži-b	ol-iži-b luge-nu
többes	1. (mö)	lug-iži-m	ol-iži-m luge-nud
	2. (tö)	lug-iži-t	ol-iži-t luge-nud
	3. (hö)	lug-iži-ba	ol-iži-ba luge-nud

A balti finn nyelvekkel teljesen azonos módon oldja meg a vepsze nyelv az igei tagadást.

Az e célú összetett alakban a tagadó segédige kerül ragozásra, a tagadott igei jelentést kifejező ige pedig a puszta 1-es ragozási tövel jelenik meg az összetett szerkezetben.

A tagadó segédigének főnévi igeneve nincs, ragozott alakjai: **en, ed, ei, em, et, ei**.

<i>(főnévi igenév)</i>		<i>luge-da</i>	
<i>szám</i>	<i>személy</i>	<i>jelen idő</i>	<i>összetett múlt idő</i>
egyes	1. (minä)	en luge	en ole luge-nu
	2. (sinä)	ed luge	ed ole luge-nu
	3. (hän)	ei luge	ei ole luge-nu

többes	1. (mő)	em luge	em ole luge-nud
	2. (tő)	et luge	et ole luge-nud
	3. (hő)	ei luge	ei ole luge-nud

Gyakran használt sajátos jelentésű tagadó igealakok:

ei ole	= nincs
ei voi	= nem lehet
ei sa	= nem szabad

Külön megoldása van a vepsze nyelvnek az igei tiltásra.

A tagadó igei szerkezethez képest a változást csak a segédige cseréje jelenti.

A tiltó segédigének főnévi igeneve nincs, ragozott alakjai: **ala, algha, algam, algat, algha**.

A felszólító módnál már taglalt mintára az egyes szám első személyben a tiltó alak sem ragozható.

ala tege!	= ne tedd!
algha tege!	= ne tegye!
algam tege!	= ne tegyük!
algat tege!	= ne tegyétek!
algha tege!	= ne tegyétek!

A SAJÁTOS IGEI ÖSSZETETT SZERKEZETEK

Amit az ismertebb indoeurópai nyelvek módbeli segédigékkel – egy összetett alakban azokat ragozva – oldanak meg, azt a nyelvtani kifejezési formát a vepsze nyelv a magyarral teljesen azonos módon kivitelezzi (nekem, neked stb. kell, lehet, szabad, illik stb. összetett szerkezettel).

minei		pidab mända	= nekem, neked stb. menni kell (illik)
sinei		voib nägštada	= nekem, neked stb. látható
hänele		sab küzuda	= nekem, neked stb. szabad kérdezni
meile		tarbiž mända	= nekem, neked stb. menni kell (muszáj)
teile			
heile			

Amit az ismertebb indoeurópai nyelvek az úgy nevezett habeo-szerkezettel oldanak meg, azt a nyelvtani kifejezési formát a vepsze nyelv a magyarral teljesen azonos módon kivitelezi (nekem, neked stb. van valami... összetett szerkezettel).

Ha a birtokolt dolog többes számú, akkor a létige 3. személye is többes számú alakban áll.

minei	om(a)	ma
sinei		kodi
hänele		hebo(d)
meile		avto
teile		aig
heile		raha(d)

Tagadott birtoklás esetén a létige – egyes és többes számban azonos – tagadott alakja lép be a szerkezetbe.

minei	ei ole	ma
sinei		kodi
hänele		hebo(d)
meile		avto
teile		aig
heile		raha(d)

A vepsze nyelv több más igei viszonyt is a habeo-szerkezetéhez hasonlító nyelvtani szerkezet formájában fejez ki olyan jelentéstartalommal, amelyre a magyarnak önálló igéje van.

Például:

minei	om (ei ole)	melentartušť	<i>engem</i>	
sinei			<i>téged</i>	
hänele			<i>őt</i>	<i>(nem)</i>
meile			<i>minket</i>	<i>érdekel</i>
teile			<i>titeket</i>	
heile			<i>őket</i>	

AZ IGENÉVI SAJÁTOSSÁGOK

A vepsze nyelvben az igéknek főnévi és melléknévi igenevek vannak. A magyar határozói igeneveknek megfelelő jelentéstartalmakat a vepsze az előbbieket ragozásával alakítja ki.

Az igenevek jelentős része gyakorlatilag főnevesült vagy melléknévesült, és mind alaktanilag, mind a mondatbeli szerep tekintetében ezekkel a szófajokkal azonosan viselkedik. Ugyanakkor különféle összetett igei formákban, illetve összetett segédigés szerkezetekben elengedhetetlen szerepük van, amely szerepben igeidők vagy igeaspektusok kifejezését végzik.

A vepsze nyelvben a legközelebbi rokonaihoz hasonlóan kétféle főnévi igenév található. Az igeragozásnál mindig kiinduló alapnak tekintett **-ta**, **-da** (igen ritkán **-tä**, **-dä**) képzős alak felel meg leginkább a magyar nyelvben is létező infinitívusznak. Ez elsősorban segédigékkel kapcsolódó szerkezetekben szerepel, de gyakran társul egyéb óhajt, akarást, képességet, törekvést stb. jelentő ragozott igékhez is mondatbeli tárgyként.

A **-t** mássalhangzós alak főleg a mássalhangzóra végződő alaptövekhez kapcsolódik, a **-d** mássalhangzós alak pedig a magánhangzóra végződő alaptövekhez.

Létezik a vepszében egy többféle esetben a főnév módjára ragozható infinitívusz is, a **-ma** képzős alak.

Az előzőeknek megfelelően a klasszikus infinitívusz alakja az alábbi:

kac-ta
vihm-da
näp-tä
rid-dä

A visszaható igék esetében ez természetesen az **-s** hanggal bővül:

iš-tas
aja-das
rist-täs
kär-däs

A toldalékolható főnévi igenév:

ridel-ma
liku-ma

Alapvetően a melléknévi igeneveknek is két fajtája van a vepsze nyelvben, egy folyamatos és egy befejezett melléknévi igenév. Közülük az előbbi szinte teljes melléknevesülésen, igen gyakran pedig azt egyben követő főnevesülésen esett át.

A vepsze folyamatos melléknévi igenév gyakorlatilag megfelel a magyar -ó, -ő képzős jelen idejű melléknévi igenévnek, és a nyelvi rendszeren belüli szerepe és sorsa is nagyon hasonló azéhoz.

A vepsze folyamatos melléknévi igenév képzője: *-i*.

Az általa létrejött új szó névszóként ragozható: főleg *-i (-jan, -jid)* típusúként. A képző a 2-es ragozási töre tapad.

Számos folyamatos melléknévi igenév már-már sajátos külön jelentéssel melléknevesült. Például:

<i>főnévi igenév</i>	<i>magyar jelentése</i>	<i>toldalékolandó ige + képző</i>	<i>melléknévi magyar jelentése</i>
nülü-da	(elfér)	nülü-i	(tágas)
tartu-da	(ragad)	tartu-i	(ragályos)
tirp-ta	(eltúr)	tirpa-i	(türelmes)

Még több folyamatos melléknévi igenév – gyakorlatilag új jelentéstartalommal – főnevesült. A magyarhoz hasonlóan így keletkeztek foglalkozást vagy státuszt jelentő szavak, bár ezen a módon a vepszében a magyarnál jóval nagyobb arányban. Például:

<i>főnévi igenév</i>	<i>magyar jelentése</i>	<i>toldalékolandó ige + képző</i>	<i>főnévi megfelelő magyar jelentése</i>
arvosta-da	(felbecsül)	arvosta-i	(becsüs)
čap-ta	(kivág)	čapa-i	(favágó)
ec-ta	(kutat)	eci-i	(nyomozó)
elä-da	(él)	elä-i	(lakó)
hos-ta	(dörzsöl)	hosi-i	(masszór)
kai-da	(ás)	kaiva-i	(bányász)
keit-ta	(főz)	keitä-i	(szakács)

kudo-da	(szó)	kudo-i	(takács)
mö-da	(árusít)	mö-i	(eladó)
ombel-ta	(varr)	ombeli-i	(szabó)
rik-ta	(megöl)	riko-i	(gyilkos)
sudi-da	(elítél)	sudi-i	(bíró)
surmi-ta	(kivégez)	surmiči-i	(hóhér)
tari-ta	(ajánl)	tariči-i	(pincér)
todišta-da	(bizonyít)	todišta-i	(tanú)

A befejezett melléknévi igének két válfaja is van: létezik egy aktív igenemű melléknévi igenév, illetve van egy passzív igenemű is.

Előbbinek a képzője vagy a főnévi igenév **-ta(-tā)** toldalékának helyébe lépő **-tud** toldalék, vagy a főnévi igenév **-da(-dā)** toldalékának helyébe lépő **-dud** toldalék.

Ez az aktív igenemű melléknévi igenévtípus ragozhatatlan.

A passzív igenem befejezett melléknévi igenevét ugyancsak a főnévi igenévi alakból képzik, itt mind a **-ta(-tā)**, -mind a **-da(-dā)** toldalék helyébe a **-nu** toldalék lép.

Ez a passzív igenemű melléknévi igenévtípus a névszók módjára ragozható.

A két igenem szerinti befejezett melléknévi igenevek lényegi különbségét világítja meg a következő példa:

kül'menzoit-ta	→	kül'menzoit-tud
(megfagyaszt)		(fagyasztott)
kül'm-dä	→	kül'm-nu
(megfagy)		(fagyott)

Az aktív igenemű alakokat inkább tekinthetjük – továbbragozhatatlanságuk alapján – valóságos igeneveknek, bár a legtöbbnek a jelentéstartalma már végleges melléknevesülést is mutat. Például:

jauh-ta	→	jauh-tud
(megőröl)		(őrölt)
kehitoit-ta	→	kehitoit-tud
(kifejleszt)		(fejlett)
keit-ta	→	keit-tud
(megfőz)		(főtt)

kuva-ta	→	kuva-tud
(befon)		(fonott)
lühe-ta	→	lühe-tud
(lerövidít)		(rövidített)
täut-ta	→	täut-tud
(megtölt)		(telített)
vahvištoit-ta	→	vahvištoit-tud
(lefoglal)		(foglalt)
värenzoit-ta	→	värenzoit-tud
(meghamisít)		(hamisított)

A passzív igenemű alak a szótárban olykor melléknévként lett feltüntetve (tekintettel főleg arra, hogy melléknévként ragozható, és a jelentés-tartalma is zömében már végleges melléknévesülést mutat).

Ragozása a **-nu** (*-nuden*, *-nut*, *-nuzid*) ragozási töváltzatok alapján lehetséges.

Jellegét az alábbi példák szemléltetik:

kol-da	→	kol-nu
(meghal)		(holt, halott)
män-da	→	män-nu
(itt: elmúlik)		(múlt)

A két utóbbi példa arra is bizonyíték, hogy a melléknévesülést követően több így keletkezett szó szinte azonnal átesett a főnévesülésen is.

A passzív igenemű melléknévi igeneveknek egy további sajátos altípusa a visszaható igékből képződik. Ilyenkor a képző **-nus** lesz:

ope-tas	→	ope-nus
(megtanul)		(tanult, művelt)

